

Nemzetiségi viszonyulások, nemzetiségi követelések¹

1848. március 15. a magyar történelmi emlékezetben a szabadság szimbóluma, és az 1848/1849-es szabadságharccal együtt nemzeti identitásunk egyik legfontosabb elemévé vált. Az a szűk másfél esztendő, ami 1848. március 15. és 1849. augusztus 13. között eltelt, azért is rendkívül fontos, mert megnyitotta az utat Magyarország előtt a polgári fejlődés irányába és megteremtette a nemzetállam alapjait.

Tudjuk, hogy történelme során Magyarország mindig is soknemzetiségű ország volt. A nemzetállamok kialakulásának korában a nemzetiségek körében is megjelent az önállósodás, a saját nyelv hivatalos használatának igénye – ugyanolyan jogokat követeltek maguknak, mint amit az Országgyűlés a magyar többségnek biztosított.

Kossuth az 1848. márciusi országgyűlésen azt gondolta, hogy a kivívandó „közös szabadság a nemzeti különbségeket, s ellenszenveteket biztosan kiegyenlíti”.

A kor liberális politikai vezetői az egyenlő állampolgári jogok biztosítása alapján képzelték el a nemzetiségekhez tartozó egyének helyét a magyar államon belül, és nem csoportjogok, illetve autonómia biztosítása alapján. Azt gondolták, hogy a nemzetiségi területi autonómia, illetve egy föderális eszme megvalósítása Magyarország széteséséhez vezetne.

Erdélyben a románok és a szászok szuverenitásuk elvesztését féltették Magyarország és Erdély uniójától, de a többi magyarországi nemzetiségi csoport lelkesedett a polgári forradalomért, és elégedetten vették tudomásul a jobbágyfelszabadítást.

A kezdeti eufórikus hangulat után azonban a nemzetiségek egy része ismételt és egyre hangosabban követelte nemzeti létük és nemzeti jogaik elismerését, nyelvi jogaik törvényes biztosítását, és a területi autonómiát. Politikai jogokat követeltek saját politikai intézményeik létrehozására – az egyéni szabadságjogokért és a jogegyenlőségért cserébe nem voltak hajlandók feláldozni nemzetiségüket. 1848 tavaszán a kisebbségek nemzeti gyűléseiken megfogalmazták követeléseiket és eljuttatták azokat az országgyűléshez, illetve a kormányhoz.

A Magyarországon élő nemzetiségek nem egyformán viszonyultak a forradalomhoz és az azt követő szabadságharchoz, sőt egyes nemzetiségeken belül is ellentétek feszültek. A németek, ruszinok, szlovénok közül sokan magyar oldalon harcoltak. Ezeknek a nemzetiségeknek nem voltak nemzeti önállósodási törekvései.

A magyarországi németek: a haza Magyarországon van

A magyarországi sváboknak nem volt határuk az anyaországgal – ami számukra a XIX. század közepére egyébként is idegenné vált. Hazájuknak Magyarországot tartották és az

¹ Az idézett szerzők mellett az írás alapanyagát Bindorffer Györgyi: *Kisebbség, politika, kisebbségpolitika* (Budapest, Gondolat-MTA Szociológiai Kutatóintézet, 2011) c. könyve szolgáltatta. Az összeállításban Bindorffer Györgyi, Juhász Hajnalka és Tordai Edina vett részt.

1848/49-es forradalom és szabadságharc idején a magyarok mellé álltak, amire a mai napig nagyon büszkék.²

1849-ben Aradon öt német anyanyelvű tábornokot végeztek ki: Aulich Lajost (1793-1849, pozsonyi német nyelvű polgárcsalád gyermeke), Gróf Leiningen-Westerburg Károlyt (1819-1849, hesseni születésű), Láhner Györgyöt (1795-1849, a Turóc megyei Necpálon született német polgári családból), Pöltenberg Ernőt (1808-1849, bécsi ügyvéd fiaként született), és Schweidel Józsefet (1808-1849, a bácskai Zomborban látta meg a napvilágot egy német származású család harmadik gyermekeként).

A megosztott szlovének

A szlovének megosztottak voltak a szabadságharc kérdésében. Az evangélikus vallású szlovének Kardos János (1801-1873) őrihodosi lelkész vezetésével Kossuth Lajost támogatták, míg a katolikusok a Habsburg házat támogatták a magyarok ellen. Evangélikus szlovén honvédek harcoltak az osztrákok és a horvátok ellen, Lendván pedig szlovén nemzetőrséget is létrehoztak.

A ruszinok: Rákóczi Gens Fidelissimája

A ruszinok ekkor nem rendelkeztek értelmiséggel, amely a nemzeti érzések mentén önállósodásra sarkallt volna. A ruszinoknak a magyarság iránti elköteleződését nagy mértékben meghatározta a Rákóczi szabadságharcban való részvételük.

Erdélyi örmények a szabadságharcban

Az 1848/49-es harcokban hetvennél több örmény származású tiszt és mintegy kétszáz fő közkatonaként vett részt a magyarok oldalán. Köztük volt eleméri és ittebei Kiss Ernő tábornok (1799-1849) és szkárosi Lázár Vilmos honvéd ezredes (1817-1849), akik Aradon vértanúhalált haltak.

Roma zenészek és fémművesek a szabadságharcban

Nem szabad elfelejtkeznünk a romákról, akik muzsikusként és fémművesként, fegyverkovácsként, fegyverjavítóként, ágyúöntőként vettek részt a szabadságharcban.

A zenész cigányokat verbuváló vagy katonamuzsikusként sorozták be a bandériumokba. A zenészek folyamatosan a csatákban buzdító indulókkal lelkesítették a bakákat, pihenő idejükben pedig gondoskodtak a kikapcsolódásukról. Szükség esetén puskát fogtak a kezükbe, hogy együtt adják életüket a szabadságért.

Sárközi Ferenc primás is az elsők között vonult be a forradalom kitörésekor, később Kossuth hadnaggyá léptette elő, és kinevezte a szabadságharcban résztvevő cigányzenekarok karmesterévé. Sárközi jelen volt Budavár bevételénél, Komáromnál, Sarkadon és a debreceni ütközetben is. Sárközi zenekarának tagjait Egressy Ákos visszaemlékezése szerint maga a Szózatot megzenésítő Egressy Béni válogatta össze, ruházta és élelmezte.³

² Bindorffer Györgyi: *Kettős identitás: Etnikai és nemzeti azonosságtudat Dunabogdányban*. Budapest, Mandátum 2001.

³ Egressy Ákos, a szabadságharcról "Emlékeim" néven kiadott visszaemlékezései szerint Sárközi zenekarának tagjait a Szózatot megzenésítő Egressy Béni válogatta össze, saját költségén ruházta fel és élelmezte őket.

Sági Balogh János honvédkarmester, majd ipolysági és selmecebányai zenekarvezető volt. A zenélés mellett nyelvészettel is foglalkozott, ő szerkesztette az első magyar-cigány szótárt. Az eredeti Rákóczi-kesergőt az országban csakis ő játszotta.

Más szabadságharcos cigány zenészek neve is fennmaradt: Pityó József önkéntesként szolgált Görgey Liptón át Szebesbe vonuló hadtestében, részt vett az iglói éjjeli csatában, és a branyiskói ütközetnél, míg Sági Balogh Jancsi 1848-49-ben honvédkarmester, később ipolysági és selmecebányai zenekarvezető volt. Sági Balogh Jancsi másról is nevezetes: ő segítette az első magyar-cigány szótár megalkotóját, József főherceget több, a cigánysággal kapcsolatos munkájában, József főherceg állta később Sági Balogh temetési költségeit is. Dembinszky hadseregében szolgált Kálózdí Jancsi, aki a szabadságharc után Angliába emigrált, majd a kínai császár hadseregében mint fő katonai karmester dolgozott.”⁴

Gábor Áron ágyúöntő törzstisztet is romaként tartják számon. 1848 novemberében hadnagyi rangban vett részt a háromszéki felkelésben. A következő hónapban főhadnagy lett, majd 1849-ben Bem őrnaggyá nevezte ki. Ha nem is biztos, hogy Gábor Áron roma volt, arról biztos információk vannak, hogy igen sok roma kézműves szolgált nála az ágyúöntő, kovács-, és fegyverjavító műhelyekben.

A vajdasági szerbek és Damjanich

A magyarországi szerbek 1848 előtt a déli országhatár menti Határőrvidéken kiváltságokkal rendelkező határőrként vagy a déli magyar és horvát vármegyék területén földművesként éltek. Az ország területén szétszórva, a kereskedelmi gócpontokban, Budán, Pesten, Komáromban, Szentendrén a kiváltságos polgári réteg tagjaként jelentős szerb közösségek éltek.

A szerbek március 17-19. közötti újvidéki gyűlésükön 16 pontban foglalták össze követeléseiket, köztük az egyenjogúságot, egyházi önkormányzatot, a szerb nemzeti gyűlés összehívását, nemzeti iskolákat és nemzeti közművelődésük szabad és független szervezését és igazgatását, a szerb értelmiség alkalmazását a legfelső és a felsőbb hatóságoknál és bíróságoknál. A szerbek követelését az országgyűlésen Kossuth így kommentálta: „A honnak lakosait nyelv és valláskülönbség nélkül részesíteni kívánják a közszabadság áldásaiban. A magyar nemzet őszintén vallja azon elvet, hogy minden népnek a maga nyelvét, s annak *belügyeiben, egyházi dolgaiban* szabad használatát tiszteli, s a magyar szabadságot minden polgártársaira különbség nélkül kiterjeszti. ... A magyar nemzet mindent megoszt, szabadságot és jogot, és tiszteli a külön nyelveknek tökéletes szabad kifejlődését.”⁵

A szerbeket nem elégítette ki Kossuth válasza. Az Szerb Fejedelemség támogatását maguk mögött tudva, a szerbek egyre határozottabban szembefordultak a magyar kormánnyal. Követeléseik teljesítése érdekében Bécshez fordultak.

Egressy Ákos arról is beszámol, hogy először tőlük hallotta a "Kossuth Lajos azt üzente" kezdetű dalt. A magyar zene külföldi úttörőjeként is számon tartott Sárközi részt vett az 1867-es párizsi vilákiállításon, 1875-ben pedig Edward walesi herceg hat hónapra Angliában szerződött. Uo.

⁴ <http://mult-kor.hu/cikk.php?id=84&print=1>

⁵ Arató Endre: *A magyarországi nemzetiségek nemzeti ideológiája*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1983. 1983. 133. o.

Bár a szerb nemzetiség saját önállóságáért küzdött, a szerb katonacsaládból származó Damjanich János (1804-1849) életét áldozta Magyarorszáért. Damjanich Horvátország szerbek lakta Kraina tartományában, Stazán (Temesőr) egy határőr-családban született. Anyanyelve szerb, vallása ortodox volt. Vukovics Sebő kormánybiztos⁶ szintén szerb származású volt.

A magyarországi és erdélyi románok álláspontja

A magyarországi és az erdélyi románok másként viszonyultak a forradalomhoz. Az ortodox magyarországi románok fenn akarták tartani a magyar-román jó viszonyt. Ebbe belejátszott, „hogy a görögkeleti egyház püspökei közül egyedül az erdélyi volt román, a magyarországiak mind szerbek voltak. Ezért ők inkább átértékelték és sérelmezték az egyházi alávetettséget, mint az erdélyi románok, ugyanakkor - többek között - ennek felszámolását épp a magyar kormánytól várták”.⁷

Az erdélyi románok viszont május 15-én Balázsfalván önálló nemzettel nyilvánították magukat és román nyelven oktató elemi-, és középiskolákat, valamint egyetemet követeltek. Magyarország és Erdély uniójának elfogadását külön nemzetként való elismerésükhöz kötötték. Nem sokkal később kolozsvári székhellyel létrejött a román nemzetiség vezetését ellátó Román Nemzeti Komité (Bizottság). Össze megalakult a kormányként működő szebeni, ún. békéltető bizottság. A helyi román határőr-alakulatok képezték nemzeti haderejüket.

„A magyarországi és erdélyi román lakosság nagy többsége 1849 nyarára már kibékült magyar nemzetiségű honfitársaival. E kibékülés egyik kifejeződése az volt, hogy román parasztok tömegesen fegyvert fogtak és beálltak a honvédsereg soraiba, számuk 25 ezerre tehető.”⁸ Kossuth 1849. július 14-én Megbékélési Egyezményt írt alá Bălcescu-val. Tény az is, hogy nem a román társadalom egésze támogatta a Habsburg-hatalom magyarellenességét és 32 román képviselő követte a magyar országgyűlést Debrecenbe.⁹

Szlovákok

A szlovákok nemzetiségi követeléseiket 1848 márciusában a Michal Miloslav Hodža evangélikus lelkész vezetésével lefolytatott Liptó megyei gyűlésükön előterjesztett petíciójukban foglalták össze. Területi autonómia mellett a szlovák nyelv használatát követelték a megyegyűléseken, a bíróságokon, a kérvények benyújtásánál, a perek lefolytatásánál, valamint a hivatalos megyei és országgyűlési hirdetményeknél. Továbbá szlovák nyelvű megyei igazgatást, bírósági tárgyalásokat és törvényeket, a szlovákok országgyűlési képviselét, valamint szlovák nyelvű oktatást követeltek.

Május 10-11-én országos gyűlést tartottak Liptószentmiklóson. A tanácskozáson a szlovák értelmiség saját nemzeti gyűlést, minden nemzet számára országgyűlési képviselét és az

⁶ Az országgyűlési biztosok a képviselők közül kerültek ki. Feladatuk a hadműveletek politikai irányának ellenőrzése és befolyásolása volt. Megbízatásuk eseti jellegű volt, annak elvégzése után vissza kellett térniük a képviselőházba.

⁷ Magyarország területén, Erdélyt leszámítva, közel 1,2 millió román élt. Ugyanennyien éltek Erdélyben, ahol a románság szoros kapcsolatot tartott fenn a két dunai román fejedelemséggel. Ács Zoltán. *Nemzetiségek a történelmi Magyarországon*. Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1996.

⁸ Magyar Sándor: „Magyarbarát” románok 1848-49-ben.

<http://www.prominoritate.hu/download/2002nyar/Nyar-Magyar.pdf>

⁹ Uo.

országgyűlésben anyanyelven történő felszólalást követelt. „A testvérnemzetek egyetemes országgyűlése” mellett követelték „különleges nemzetgyűlések” összehívását, s az etnográfiai határok megállapítását, tehát lényegét tekintve a területi autonómiát, valamint saját egyetemet.¹⁰

Petőfi Sándor, aki Petrovics Sándorként szlovák családban látta meg a napvilágot Kiskőrösön, magyarnak vallotta magát. Édesanyja, Hrúz Mária a magyar nyelv használatára csak asszonykorában tért át. Petőfi magyarnak vallotta magát és a magyar nemzeti elköteleződés legszebb példáját állítja elének.

Horvátország a Magyar Korona országa

Horvátország státusát tekintve különleges helyzetet foglalt el. Szent László király 1091-ben foglalta el a területét, és ezzel Horvátország évszázadokra elvesztette területi önállóságát. Kisebb-nagyobb megszakításokkal a Magyar Koronához tartozott. Horvátország saját közigazgatással rendelkezett, de területileg is önálló állam kívánt lenni. A horvát nemzeti mozgalom elindítója Ludevit Gaj (1809–1872) volt, aki a délszláv népek számára egységes irodalmi nyelvet és írásmódot dolgozott ki. 1830-ban adta ki horvát nyelven „A horvátszláv helyesírás rövid vázlatát” című munkáját. 1836-ban létrehozta az első horvát nyelvű politikai lapot, a *Hrvatsko-slavonskodalmatinske novine*t.

Horvátország az 1848/49-es forradalom és szabadságharc idején megpróbálkozott az önállósodással, de elszakadási kísérlete 1849-ben meghiúsult. 1868-ban a XXX. törvénycikkkel létrejött a horvát–magyar kiegyezés. Ennek értelmében a magyar politikai elit politikai nemzetnek ismerte el a horvátokat és kimondta, hogy Magyarország, Horvát- és Szlavónország egy államközösséget képeznek, amelyen belül Horvátország a belügy, az igazságügy, a vallásügy és a közoktatás terén önkormányzati jogokkal rendelkezik, pénzügyileg azonban nem kapott önállóságot.¹¹

Horvát vonatkozásban meg kell említenünk Knezić Károlyt (1808-1849), aki horvát apa és magyar anya gyermekeként született Horvátországban. A forradalom után felajánlotta szolgálatait a magyar honvédségnek. Részt vett a szlovák nemzeti mozgalom elfojtásában és a szerbek elleni hadjáratban.

Lengyel hősök

Az 1848/49-es szabadságharc talán legismertebb alakja a cseh eredetű lengyel nemesi családba született Bem József (1794-1850), aki 1848 novemberében jelentkezett szolgálattételre Kossuthnál. A lengyel szabadságharc elbukása után Magyarországot szolgálta. Ekkor már folyt a Lengyel Demokrata Társaság által szervezett lengyel légió toborzása Magyarországon. Dembinszky Henrik (1791-1864) volt a másik lengyel tábornok, aki részt vett a magyarországi harcokban a magyar honvédség tisztjeként. A szintén lengyel Wysocki József (1809-1874) 1848-ban Krakkóban egy lengyel önkéntes csapatot szervezett és azzal 1848 novemberében Magyarországra jött. Január végétől zászlóalját Damjanich hadosztályához osztották be. Részt vett a tavaszi hadjárat ütközeteiben. 1849 májusában ő lett az összevont lengyel légió főparancsnoka.

¹⁰Katus László: Nemzetiségi kérdés, nemzetiségi politika 1848-1849-ben. *Kisebbségkutatás*, 2002. 1. sz. <http://www.epa.oszk.hu/00400/00462/00013/index.htm>

¹¹ Soksevits Dénes: A magyarországi horvátok rövid történelme. <http://www.horvatok.hu/index.php?id=6>.

Reflexiók a nemzetiségi követelésekre

Az autonómia követelésekre Kossuth az Országgyűlésben így reagált: „Én soha, de soha a magyar szent korona alatt más nemzetet és nemzetiséget, mint a magyart, elismerni nem fogok. Tudom, hogy vannak emberek és népfajok, akik más nyelvet beszélnek, de egy nemzetnél több itten nincsen. [...] egy országot nyelv szerint felosztani, s mindenik résznek külön territóriumon külön politikai nemzetiséget adni annyit tesz, mint azon országot feldarabolni és megszüntetni.”¹²

Az 1848 áprilisában elfogadott törvények nem is foglalkoztak a nemzetiségi kérdések megoldásával. Kossuth minden területi autonómiára vonatkozó követelést elutasított, de „a közös szabadságban és a közös jogban” való részesedésen túl nyelvi engedményekre hajlandó volt. Az érdekeltek feloldásának gondolata a magyar kormányban későn fogant meg.

Deák Ferenc 1848. augusztus végén törvényjavaslatot készített Horvátország konszolidálására, de ekkor már hiába akart horvát minisztert a kormányba, és horvát államtitkárokat a közös ügyeket intéző pesti minisztériumokba, vagy akár Horvátország kiengedését a magyar korona alól, a horvát–magyar fegyveres konfliktus kezdetén ezeknek az ígéreteknek nem volt relevanciájuk.

Az országgyűlés által kiküldött erdélyi unióbizottság a román képviselők véleményének figyelembevételével 1848 szeptemberében 16 pontos törvényjavaslatot készített „a román nemzet polgári jogainak egyenlőség alapjani biztosításáról”.¹³ Elhangzott az az ígélet is, hogy a románokat a közigazgatás minden ágában „igazságos arányban” fogják alkalmazni.¹⁴

Az Országos Honvédelmi Bizottmány 1848. novemberi békeajánlatában a szerbek számára is kilátásba helyezte a románoknak ígért nyelvi jogok biztosítását, és „elismerte a szerb görögkeleti egyház önkormányzatát, és megígérte, hogy ’a szerb nemzet vajdát fog kapni’. A tervezetek továbbra sem vették figyelembe a nemzetiségek autonómiaigényeit.¹⁵

Ezek miatt a nemzetiségek számára késői reakciók miatt a nemzetiségek szembefordultak a magyar szabadságharcra, ami nagymértékben lekötötte a magyar hadvezetés erejét és így hozzájárult a végső vereséghez.

Fordulat a magyar vezetés nemzetiség-politikájában csak az 1849. június 6-án összeülő minisztertanácson történt, ahol határozat született arról, hogy: „minden népfajnak teljes

¹² Katus László: Nemzetiségi kérdés, nemzetiségi politika 1848-1849-ben. *Kisebbségkutatás*, 2002. 1. sz. <http://www.epa.oszk.hu/00400/00462/00013/index.htm>

¹³ Uo.

¹⁴ Uo.

¹⁵ „A magyar kormány párizsi követe, Teleki László [...] 1849. március 7-én javasolta Kossuthnak, hogy »nem annyira az osztrákokkal, mint a szerbekkel, horvátokkal és románokkal kellene egységre lépni, mi szerintem nem igen nehéz dolog volna, mert volt alkalmam több illy faju emberekkel találkozni, és mind sokkal inkább kívánnak velünk egyezkedni, mintsem Ausztriával, csak az Istenért, adjatok nekik mindent, amit lehet. ... Különféle nemzetiségek iránt legyünk jogkiosztásban mentől bőkezűbbek. Nemcsak Ausztria halt meg, hanem Szent István Magyarországa is. Liberté, égalité, fraternité, még nem elég. A népek nemzetiségi életet is kívánnak élni.« Javasolja, hogy áldozzunk valamit a »corpus iuris«-ból, s a szerbeknek és a románoknak adjunk területi önkormányzatot és nemzeti gyűlést. Ha mindehhez még a nemzetiségek által lakott megyékben szabad nyelvhasználatot biztosítunk, akkor »leraktuk Magyarországra nézve a legfényesebb jövőnek alapját«, s nemcsak a mi nemzeti kisebbségeink, hanem a szomszédos népek is »örömmel fogják Magyarországot elfogadni, mint egy jövődöbeli dunai confederationnak központját.«” Katus, 2002.

szabadságában van illető egyházában, községében, iskoláiban és családi körében vallását, nyelvét, gyermekei oktatását ápolni, kezelni és biztosítani”.¹⁶

A Szegeden ülésző országgyűlés 1849 júliusának végén elfogadott határozati javaslata a nemzetiségek jogairól csak a nyelvi jogok biztosítására vonatkozott. Kimondta, hogy a magyar birodalom területén lakó minden népiségek nemzeti szabad kifejlődése következőkben ezennel biztosítatik, a nemzetiségi többségű megyékben a megyei adminisztrációt a helyi többség nyelvén viszik, és ahol a magyarok mellett csak kisebbséget alkottak, a hivatalos gyűlésen ott is felszólhatnak az anyanyelvükön, az oktatás nyelvül „mindig a községi vagy illetőleg az egyházi nyelv fog használtatni”. Az egyházak teljes szervezeti ügyintézési és nyelvi szabadsága mellett a „görög szertartásúak számára” a budapesti egyetemen hittudományi kart terveztek létesíteni. A kormány felhatalmazást kapott a nemzetiségek további kívánságaival foglalkozni, sérelmeiket rendeleti vagy törvényi úton orvosolni. Az utolsó pont amnesztiát biztosít mindazoknak, akik „fegyvereiket letévén, megtérnek és a függetlenségi esküt leteszik”.¹⁷

A magyar politikai elit tisztában volt a nemzetiségek politikai és kulturális aspirációival, tapasztalta öntudatra ébredésüket, tanúja volt minden egyes nyelvi törvény elleni tiltakozásuknak, láthatta kulturális intézményeik létrehozását, anyanyelvük kodifikációját. A hegemoniaigény és a magyar államiságból, nyelv- és kultúratudatosságból fakadó vezetéstudat azzal a szívszorogató ténnyel társulva, hogy a magyarság létszáma még mindig jóval alatta maradt kisebbségeinek, nem engedhette meg a nemzetiségek önállósodását, így a képviselőházi határozat – bár nem fogalmazta meg a nemzetiségekre nézve sérelmes egy magyar politikai nemzet elvét – az autonómia kérdését ismét megkerülte. A 19. század első felében uralkodó politikai koncepció szerint az állam azonos a nemzettel, és az egy magyar politikai nemzeten belül németül, szlovákul, románul, szerbül, ruszinul, bolgárul, lengyelül, szlovénul, görögül, örményül beszélő magyarok élnek.¹⁸

Az a liberális felfogás, amely szerint a nemesség lemond kiváltságairól, és az alkotmány sáncain belülre emeli az ország valamennyi népét, és „az egyes nyelvi nemzetek törekvései feletti, osztársadalmi érdekeket, célokat” képviselve, megteremti az egynyelvű, egy nemzetű modern, egyéni szabadság- és polgárjogokon alapuló polgári államot, amelyben a nemzetiségek „a legteljesebb egyenlőséget és szabadságot élvezhetik”, a nemzetiségek nem fogadták el.¹⁹ A polgári szabadságjogokon keresztüli asszimiláció, a „magyar szabadság” nem volt csereszabatos az önállósággal. A reformkorszak politikusai a helyzet reális felmérése helyett reménykedtek, hittek és kényszerítettek. Ahogy Szász Zoltán megfogalmazta: hitték és még inkább hinni akarták, hogy ’a polgári szabadság és e szabadságot biztosító alkotmány’ megteremtői magukhoz vonhatják a nem magyarokat, értelmiségük számára vonzóvá teszik még magát a magyarosodást is. Az pedig nyilvánvaló, s egyben fájdalmas perspektívát villantott fel a kortársak szemében, hogy a nem magyarok nagy statisztikai részaránya mellett minden érdemi jogkiterjesztés a magyar etnikum politikai súlyának csökkenéséhez vezethet. Herder intelme a magyarságnak a szláv tengerben való várható elmerüléséről jó ideje külön is

¹⁶ Katus László: Egy kisebbségi törvény születése. Az 1868. évi nemzetiségi törvény évfordulójára. *Regio*, 1993. 4. sz. 99–128. o. <http://www.epa.oszk.hu/00000/00036/00016/pdf/07.pdf>

¹⁷ Uo.

¹⁸ Ács Zoltán: *Nemzetiségek a történelmi Magyarországon*. Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1996.

¹⁹ Olasz Lajos: Szabadság, egyenlőség és nemzetiségi eszme. Eötvös József nemzetiségpolitikai nézetei. *Európai Utas*, 2000. 11. évf. 1. szám. <http://www.hhrf.org/eurpaiutas/20002/7.htm> (Letöltve: 2009. 01. 15.)

ösztönzően hatott a megújító reformok politikájára, a magyar etnikum erőinek koncentrálására, összekötve azt a közélet magyarosításával.²⁰

A Magyarországon élő kisebbségeket az egész 19. századi irodalom, politikai-országgyűlési szóhasználat nemzetiségként említi.²¹ A nemzetiségek ezzel szemben egyenrangú nemzetként határozták meg önmagukat.²² A nemzeti identitás létrehozásához és fenntartásához elengedhetetlenül szükséges közös nyelv, összetartozás-tudat, közös érdek, az etnikai alapon kifejlődött etnocentrizmus ebben a korszakban már a nemzetiségeknél is rendelkezésre állt, az önálló nemzetállam építéséhez már csak területre lett volna szükség.

Gondolatok a mából

Március 15. dicsőséges nap történelmünkben, amire mindig emlékeznünk kell. Ezt a napot a magyarországi nemzetiségek ugyanúgy sajátjukként ünneplik, hisz, mint láttuk 10 nemzetiség képviselői vettek részt a magyarok oldalán a szabadságharcban. Azok, akik szembefordultak a magyarokkal, saját önálló nemzeti létük megteremtéséért harcoltak, miközben a magyar nemzet ugyanezt tette a Habsburgokkal szemben. A történelem tragédiája, hogy a szabadságukért küzdőknek egymás ellen is harcot kellett folytatniuk; a nemzetállam logikája azonban nem engedte meg az együtthaladást. Kossuth francia mintára modern nemzetállamot akart: állampolgári jogon mindenki ugyanazon jogokkal bír. A nemzetiségek egy része rabságként élte meg a magyar fennhatóságot és önállóságot akart. Mindkét félnek igaza volt. Történelmietlen feltenni a kérdést, hogy a mi lett volna, ha egymás kezét fogva és nem egymás ellen harcolnak, de azt mégis megfogalmazhatjuk: egy hazában élünk, egymásra vagyunk utalva, csak egymás kezét fogva haladhatunk előre. Egyéni nemzetiségi jogok mellett csoportjogokat is biztosítani kell, mert a túlélés záloga az a nemzetiségi identitás, amit az egyén saját csoportján belül tanul meg, él meg és juttathat kifejezésre.

²⁰ Szász, 1998.

²¹ Lásd pl. Wesselényi, Mocsáry, Eötvös nemzetiségi tárgyú műveit.

²² Mocsáry Lajos a kisebbség és többség egyenlőségét hangsúlyozta, mikor azt állította, hogy a magyarok is csak egy nemzetiség, ugyanakkor „[...] létezik Magyarhon területén Tót, Szerb, Horvát és Oláh nemzet is”. 1858. 42. és 69. o.